

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

(Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 2, Ağustos/August 2022)

Seher ERDOĞAN ÇELTİK

Dr. Öğr. Üyesi, Gazi Üniversitesi
sehererdogan@gazi.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-9686-6524>

Rübâb-ı Şikeste'de Sabah İzlenimleri

Morning Impressions at Rübâb-ı Şikeste

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 22.07.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 18.08.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.08.2022

Atıf/Citation

Erdoğan Çeltik, S. (2022). Rübâb-ı Şikeste'de Sabah İzlenimleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6 (2), 975-998. <https://doi.org/10.34083/akaded.1147116>

Erdoğan Çeltik, S. (2022). Morning Impressions at Rübâb-ı Şikeste . *Journal of Academic Language and Literature*, 6 (2), 975-998. <https://doi.org/10.34083/akaded.1147116>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Zaman kavramı, üzerinde en çok düşünülen ancak tam olarak bir tanımlanamayan, yapılan tanımların hiçbirinin genel kabul görmediği bir olgudur. Öznel, nesnel, toplumsal ve sosyolojik zaman olarak çeşitli tasniflere tâbi tutulan zamanın toplumlar için farklı zihniyetlerin tezahürü olduğu görülür. Doğu ve Batı toplumlarının zaman algılarındaki farklılık da bu bağlamda değerlendirilir. Nitekim Doğu için zaman bir döngüsellik ifade ederken Batı, zamanı çizgisel olarak algılar.

Türk toplumunda zaman algısı Tanzimat'la birlikte değişmeye başlamıştır. Osmanlı toplumunun Batılılaşma arzusu zaman algısını da etkilemiştir. Döngüsel zaman anlayışı yerini yavaş yavaş süreklilik ifade eden Batı algısına bırakmıştır. Türk edebiyatında Edebiyat-ı Cedîde adıyla bir döneme damgasını vuran bir edebî anlayış içerisinde adını zikrettiğimiz Tevfik Fikret'in zaman algısının da Tanzimat'la başlayan değişimden nasiplendiğini söylemek mümkündür. Onun şiirlerinde zaman sorunsalı sıklıkla karşımıza çıkar. Tevfik Fikret'in zamanı algılayışında; sanat anlayışı, yaşadığı dönem ve yetiştiği geleneksel kültürün izlerini sürmek mümkündür.

Bu çalışmada Tevfik Fikret'in *Rübâb-ı Şikeste* adlı kitabındaki şiirlerde geçen sabah vakti ve bu vakti ifade için kullanılan benzer kelime ve kelime gruplarından hareketle şairin zaman algısı üzerinde durulmak istenmiştir. Bu bağlamda *Rübâb-ı Şikeste* taranmış; fecir, sabah, subh, seher ve tulû kelimeleriyle oluşturulan tamlama ve imajlar tespit edilmiştir. Tespit edilen kullanımlardan hareketle şair için sabah vaktinin ne ifade ettiği, Tevfik Fikret'in anlam ve imaj dünyasında sabah vaktinin nasıl algılandığı ortaya çıkarılmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk edebiyatı, Tevfik Fikret, şiir, sabah vakti, seher, fecir.

Abstract

The concept of time is a phenomenon that is mostly thought about but cannot be fully defined, and none of the definitions are generally accepted. It is seen that time, which is subject to various classifications as subjective, objective, social and sociological time, is the manifestation of different mentalities for societies. The difference in time perceptions of Eastern and Western societies is also evaluated in this context. As a matter of fact, while time expresses a cyclicity for the East, the West perceives time as linear.

The perception of time in Turkish society started to change with the Tanzimat. Ottoman society's desire for Westernization also affected the perception of time. The cyclical understanding of time has gradually left its place to the Western perception that expresses continuity. It is possible to say that Tevfik Fikret's perception of time, whose name we have mentioned within a literary understanding that left its mark on a period in Turkish literature with the name of Edebiyat-ı Cedîde, also benefited from the change that started with the Tanzimat. The problem of time is often encountered in his poems. In Tevfik Fikret's perception of time; it is possible to follow the traces of his understanding of art, the period in which he lived and the traditional culture he grew up in.

In this study, it is aimed to focus on the poet's perception of time based on the morning time in the poems in Tevfik Fikret's book Rübâb-ı Şikeste and the similar words and vocabulary used to express this time. In this context, it was scanned in Rübâb-ı Şikeste; dawn, morning and sunrise are determined by phrases and images. Based on the identified uses, it is aimed to reveal what morning time means to the poet and how morning time is perceived in Tevfik Fikret's world of meaning and image.

Keywords: Turkish literature, Tevfik Fikret, poetry, morning time, daybreak, dawn.

Giriş

Zaman kavramı tarih boyunca insanlığı meşgul eden ve bir türlü tam olarak tanımlanamayan bir olgudur. "*Kronos boyutuyla bireyin karşı koyamayacağı kadar güçlü; kairos boyutuyla onun algısının dışında hareket edemeyecek kadar aciz; fakat sürekli derinleşen kompleks bir sistemdir.*" (Öksüz, 2009: s. 1924). N. Ellias zamanı, insanın çevresiyle ilişkisi ve sorun çözme aracı olarak görür; bu aracın insanın zaman içerisinde kazandığı deneyim ve kuşaklar ötesi bir öğrenmeyle gerçekleştirdiğini söyler (2000: 60). Felsefe, fizik, edebiyat gibi farklı disiplinlerin alanlarına konu olan zamanın ontolojik boyutuyla felsefe, ölçülebilirlik ile bölümlenebilirlik gibi nicel yönleriyle fizik, şair ve yazarların bireysel algılama, anlamlandırma ve yorumlandırımlarıyla edebiyat ilgilenmiştir (Kocabay, 2010:43). Nesnel ve öznel olarak iki boyutundan söz edilen zaman beraberinde hep bir muğlaklık ifadesi taşır (Yuva, 2009, s. 1654). Cisimlerin devinimiyle ölçülen nesnel zaman algısı yanında kişinin zaman bilinci ve yaşantıları neticesinde uzayıp kısalan bir öznel zaman algısı da mevcuttur (Akarsu, 1998, s. 203). M. Wittmann bunu "hissedilen zaman" kavramıyla ifade eder. Ona göre zamanın hissedilmesi; duygular, anılar, mutluluk, dil, akademik ve meslekî başarı, benlik duygusu, bilinç, stres, akıl sağlığı, kişinin benlik ve beden farkındalığı gibi kavramlarla örülmüştür ve bunlar bireyin zaman algısını etkilemektedir (2018, s. 11). Öznel ve nesnel olandan başka toplumsal ve sosyolojik olarak bir zaman algısından da söz edilmektedir (Yuva, 2009, s. 1655).

Zaman kavramına Batı ve Doğunun zihniyet çerçevesinden baktığı fark edilmektedir. Batı için zaman çizgisel iken Doğu toplumları için döngüsel bir yapı arz eder. Buna göre döngüsel zaman algısında sürekli bir tekrar söz konusu iken çizgiselde sonsuza akan bir zaman algısı vardır. Türk edebiyatında zaman algısı İslamiyet'teki zamanın kutsallığından beslenir. Buna göre Allah'ın isimlerinden birisi olan zamanın Müslümanlara göre bir kutsiyeti vardır. İnsan ve dünyanın faniliği karşısına Allah'ın ezeli ve ebedî oluşu konmuş ve bu durum Türk şiirinde zaman algısını şekillendirmiştir. Bu sebeple şiirde şahsî zamanın geri plana itildiği ve müphem kaldığı görülür. Gün, gece, mevsim ve günün vakitleri geleneksel Türk şiirinde hep aşkın etrafında şekillenmiş mazmunlar olarak karşımıza çıkar. Ortak hayallerle şekillenen

sembolik bir edebiyat için elbette öznel bir zamanın varlığından söz etmek pek mümkün olmayacaktır (Yuva, 2009, s. 1660-62).

Türk edebiyatında Tanzimat'la birlikte zaman algısında bir değişim fark edilmeye başlar. İslâmiyet'le şekillenen geleneksel zaman algısı yerini yavaş yavaş Batı zihniyetindeki zaman algısına bırakır. Bu bağlamda *Adem Kasidesi'*ne bakıldığında mutlak zaman ile adem/yokluk arasında ilgi kurulurken kişisel arzu ve isteklerin meseleyle eklemlenmesi zaman algısında başlayan değişimi göstermesi bakımından önem arz eder. "*Batı medeniyetine özgü çizgisel zaman anlayışını benimseyen, dolayısıyla; mutlak olarak zamanın düz bir çizgi halinde akıp gittiği düşüncesinde olan Sadullah Paşa, yine Batılı bir kavram olan terakki düşüncesine bağlı olarak, içinde yaşadığı yüzyılı, terakkinin gerçekleştiği bir yüzyıl olduğu için övmektedir.*" (Yuva, 2009: s. 1672). Bu durum onun *Ondokuzuncu Asır* manzumesinde zamanı sosyolojik boyutuyla ele aldığını gösterir.

Batıyı yakından tanıyan ve onun tesiri altında kalan Edebiyat-ı Cedîde döneminde bilhassa Cenap Şahabettin ve Tevfik Fikret'in zamana bakışı dikkat çeker. Edebiyat-ı Cedîde şairleri için zamanın farklı bir anlamı vardır, onlar sanat anlayışları çerçevesinde günün belli vakitlerine şiirlerinde yer verirken bunlar üzerinden bir zaman algısı oluşturmuşlardır. Sembolizm ve parnasizmin etkisinden de söz edebileceğimiz bu zaman algısı en çok Cenap Şahabettin'de dikkat çekerken Fikret'in de onun tesiriyle bir imaj dünyası oluşturduğu söylenebilir. Günün belli vakitlerinin Tevfik Fikret'in şiir dünyasında çokça yer ettiği fark edilir. Bu vakitlerden birisi de sabah vaktidir. Tevfik Fikret'in bizzat şu beş şiirine sabah vaktiyle ilgili isimler vermesi onun zaman algısı konusunda ipuçları vermektedir: *Sabâh-ı İd*, *Sabâh Olursa*, *Subh-ı Bahârân*, *Bir Sabâh İdi* ve *Tulûa Karşı*.

Sabâh-ı İd, bayram sabahı gün ışımadan önce başlayan bir zaman diliminden, gün doğumunun tabiattaki yansımalarından ve insanların bayram hazırlıklarından söz eder. Burada bayram çocuklarının neşesi adeta şiire yansımış gibidir. *Sabâh Olursa*'da sabah vakti gelecekte, özlemlerle beklenen bir vakti ve Haluk nezdinde bir nesli simgeler. *Subh-ı Bahârân* şiiriyle sabahın ilk ışıklarıyla tabiata bakan Tevfik Fikret'in hissettiklerine tanık olunur. Ancak şiirin ilerleyen bölümlerinde bu manzaranın şaire sevdiği bir kadının ölümünü hatırlatmasına ve onun hislerindeki değişime şahit olunur. *Bir Sabâh İdi*'de şair ve sevgilisinin deniz kenarında seyrettikleri manzara karşımıza çıkar. Burada manzaranın şairin ruhunda yarattığı duyguların aksi görülür. *Tulûa Karşı*, sabah ile gece vaktinin karşılaştırıldığı ve sabahın geceye tercih edildiği şiirdir. Burada Tevfik Fikret'in geceyle elem ve kederi; güneşle neşe ve safayı simgelediği fark edilir. Güneşin doğuşuyla umutsuzluk ve mutsuzluğun yerini neşe ve safa alır.

Tevfik Fikret'in şiirlerinde zaman algısını irdeleyen M. B. Şengül, çalışmasında Doğu ve Batı zihniyetinin zaman algısındaki farklılıklara dikkat çekerek bu bağlamda

Tevfik Fikret'in şiirlerine yaklaşmıştır. Zamanı bugün, yarın, Ramazan gibi kesitler üzerinden bütüncül olarak genel bir bakış açısıyla ele alıp değerlendirmiştir.

Biz bu çalışmada şiirlerin bütünü açısından değil; kelime ve kelime gruplarından hareketle Tevfik Fikret için sabah vaktinin ne ifade ettiğini ortaya çıkarmayı hedefledik. Bu sebeple sabah vaktini ifade eden kelime ve kelime gruplarıyla oluşturulan anlam ve imaj dünyasından hareketle bir inceleme yapmayı düşündük. Tevfik Fikret şiirlerinde sabah vaktini; fecir, sabah, subh, seher ve tulû kelimeleriyle karşılaşmış ve bunlardan oluşturduğu tamlama ve kelime gruplarıyla sabah vaktine çeşitli anlamsal değerler katarak bir imaj dünyası oluşturmuştur. Burada Tevfik Fikret için sabah vaktinin ne ifade ettiği, sabah vakti için kullanılan kelime ve kelime gruplarından hareketle nasıl bir anlam ve imaj dünyası oluşturduğu tespit edilmek istenmiştir.

Fecr

Güneş doğmadan önce ortalığın ağarmaya başladığı vakit, tan vakti ve tan kızılığının manasında kullanılan fecir, Tevfik Fikret'in şiirlerinde on kez kullanılmıştır.

S. Yüksel, pas/jeng ile yaptığı imajların arkasında Tevfik Fikret'in hiddet ve karamsarlık duygularının yer aldığını söyler (2015, s. 193). Nitekim aşağıdaki şiirde bir karamsarlık duygusunun vakit ve renk ilgisine eşlik ettiği hissedilir. Akşam vaktinin paslı bir nesneye benzetildiği şiirde gurup vakti ile pas arasında kurulan renk ilgisi dikkat çekicidir. "Tûde-i ateş", "ahker-nüma bir fecr" tamlamalarıyla da renk ilgisinin pekiştirildiği fark edilir. Burada ateşin kenarında uzun bir sohbetin tan vaktine kadar sürdüğü görülür. Fecrin doğuşu bir ateş kuru gibi düşünülmüş ve sanki bu kuru bir dudak kaba ve sert bir şekilde söndürmüştür. Fecrin kısa sürüşü ve günün bir anda aydınlanmasına gönderme yapılan şiirde güneşin doğuşu esnasındaki kızılık bir ateş koruna, günün ışımasıyla bunun ansızın kaybolması sanki birinin kaba ve sert/inatçı bir şekilde bir mumu birden üflemesine benzetilmiştir. Ancak burada anlamsal/kurgusal bir tezat söz konusudur, denilebilir. Normalde mum karanlıkta yakılır ve söndüğünde etrafı karanlığa boğar, şiirde ise tam tersi bir durum söz konusudur. Günün ışıması ile etraf aydınlanır. Tan vaktindeki kızılık ile mum arasında renk benzerliği kuran şair günün aydınlanması ile sanki bu mumun aniden söndürülmesi arasında da bir renk ilgisi kurar; ancak gün ışıması ile mumun söndürülmesi esnasındaki renk ilgisi tezada bağlanarak daha etkileyici bir söyleyiş oluşturulmuştur:

"Geçip sâât-ı jeng-âlûd-ı şeb, memdûd ü nâ-mahsûr.

Kenâr-ı tûde-i âteşte hep ârâm u sohbetle,

Olurken nâgehân ahker-nümâ bir fecr-i dûr-â-dûr

Söner, püf! Sanki üfler bir dudak unf u huşûnetle." (Mihir-i Zemherîr, s. 405)

Bir leyl-i serâir;" (La Dans Serpantin, s. 442)

Bayram sabahından bahsedilen şiirde güneş, fecrin kucağında uyuyan bir çocuğa; fecir ise kucağında çocuğunu uyutan bir anneye benzetilmiştir. Burada bayram sabahı, bütün ev halkının güneş doğmadan uyandığı ve tıpkı çocuk sevinci gibi neşeler saçtığı söylenir:

"Güneş uyur daha âğûş-ı fecr-i evvelde;
Büyük küçük bütün evlerde halk hep bîdâr.
Bir ihtilâc-ı meserretle şimdi hep belde
Eder çocuk gibi şûrîde neş'eler izhâr..." (Sabâh-ı İd, s. 486)

Asker geçişinden bahsedilen şu satırlarda sancak, renk bakımından ezelin fecri ile benzerlik gösterir. Zafer alayının geçişinin şairin ve onu seyredenlerin ruhunda yarattığı sevinç/ gurur; davulun sesinde hissedilen ihtişam sanki bir dağın hareket etmesi gibi düşünülmüştür. Sancağın dalga dalga ışık saçması okuyucuda güneşin heybetini hatırlatır. Bu şiirde zafer alayını seyredenlerin hissettiği millî duygular dile getirilir:

"Nakkare önde, bir müteharrik cebel gibi
Geçmekte zî-vekâr u tarab mevkib-i zafer;
Sancak, o reng-i âl ile fecr-i ezel gibi
Fark-ı mehâbetinde saçar mevce mevce fer." (Asker Geçerken, s. 490)

Para, nisan fecrinin ışıklı/aydınlık cevher bulutuna benzetilmiştir. Nisan ayındaki fecir bir mücevherin pırıltısı gibi düşünülmüş ve altın, parayla renk/sarışnlık noktasında eşdeğer görülmüştür:

"Sarışın tıpkı fecr-i Nisân'ın
Mütenevvir sehâib-i güheri;" (Büyük İkramiye, s. 506)

Büyük İkramiye'de çeşitli şekillerde hitap edilen ve kendisine seslenilen paranın vasıfları şu şekilde sıralanır: Emellerin güneş parçası, güzel maden, ağzına kadar dolu fecir rengi karışan ışık kesesi. Şiirde fakir birisinin hayatını aydınlatan para, tıpkı gecenin üstüne doğan fecir gibi tahayyül edilir. Onun aynı zamanda gül yüzlü ve yüzünde geleceğin güldüğü bir insan gibi düşünüldüğü görülür:

"Para... Ey şems-pâre-i âmâl,
Ey güzel ma'den... Oh, ey leb-riz
Kise-i şu'le reng-i fecr-âmiz,
Gülüyor gül yüzünde istikbal!" (Büyük İkramiye, s. 507)

Hakikat fecrinin; gafletlerin, zilletlerin ve zulmetlerin üstüne doğması arzu edilen şiirde hakikat bir güneşe benzetilmiştir. Uzunca bir süredir beklenen/özlemi çekilen "fecd-i hakikat" ışıklarıyla geleceği aydınlatacak bir güneştir:

"Gafletlere, zilletlere, zulmetlere la'net;
Sen doğ bize, sen doğ bize, ey fecr-i hakikat!

Ey fecr-i hakikat, sana azdır bu tehassür;
Âtî kılar ancak lemeâtınla tenevvür," (Bir Güfte, s. 560)

Yine aynı şiirde "fecd-i uhuvvet" tamlamasıyla kardeşlik de şirretlerin, zulmetlerin ve zilletlerin üstüne doğacak bir güneş gibi tasavvur edilmiştir. Şiirde güneş imajı bir kurtarıcıyı simgeler. O, zillet, şirret ve zulmetlerin üstüne doğarak onları yok edecek ve bunlardan mustarip olanları kurtaracaktır:

"Şirretlere, zulmetlere, zilletlere lâ'net:
Sen doğ bize, sen doğ bize, ey fecr-i uhuvvet!" (Bir Güfte, s. 560)

Şair, ayrılık acısının içini zehirlediğini düşünür ve bu sebeple etrafına bakınca kendisini mutlu edecek şeyler göremez. Fecrin doğuşuyla şevklenmesi gerekirken dahi ayrılık acısı sebebiyle fecrin eserlerinden zevk alamamaktadır. Şiirde şairin başka şiirlerinde kendisini mutlu eden, ona ilham veren fecrin burada kendisini teselli edemediği görülür. Şairin çektiği ayrılık acısı o kadar çok ki fecir bile ona bu acıyı unutturamıyor ve onun acısını azaltamıyor. Bu satırlarda acının büyüklüğü günün bir vaktinden faydalanılarak anlatılmıştır:

"Onun firâkı olurken içimde zehr-efşan,
Nasıl görür gözüm âsâr-ı fecri şevk-âlud?" (Subh-ı Bahârân, s. 605)

Sabâ

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste 'de saba kelimesini dört defa kullanmıştır.

Sabah rüzgârı geçtiğinde bütün ağaçların ona itaat ettiği, baş eğdiği ifade edilen şiirde bir tabiat olayının güzel bir sebebe bağlanarak anlatıldığı fark edilir. Rüzgâr estiğinde ağaçların eğilmesi sanki rüzgâra karşı eğilen ve itaat eden tebaa gibi düşünülmüştür. Saba ise bir hükümdarı temsil etmektedir. Daha sonraki mısradaki ise sabah rüzgârı, bütün yuvaları okşayan bir ele benzetilir:

"Sabâ geçer, ona hep ser-furû kılar eşcâr,
Sabâ ki okşamadan geçmez âşiyâneleri;" (Subh-ı Bahârân, s. 604)

Sabah rüzgârının esişi sırasında ağaç dallarının çıkardığı sesi güzel bir nağmeye benzeten şair; ağaç dallarını rüzgârın estiği anda fısıldaşan ve durduğu anda sükût eden insanlar gibi düşünmüştür. Şiirde dikkati çeken bir diğer ifade ise "mürğ-i aşka

lâne/aşk kuşunun yuvası" olan gusûn-i ter/taze ağaç dalıdır. Burada aşk bir kuşa benzetilirken ağaç dalları da onun yuvası gibi tasavvur edilmiştir:

"Sabâ eser, gusûn-i ter
Ki mürğ-i aşka lânedir,
Fısıldaşır, sükût eder...
Bu bir güzel terânedir." (Bahâr-1 Terânedâr, s. 651)

Şiirdeki kızın dudağından uçan ziya/ışık baharın feyzidir. Dudağından uçan ışık ifadesiyle bahsedilen kızın dişleri kastedilmiş olabilir. Şair çiçeklerin açmak için onun gülümsemesini beklediğini söyler, seherde kalkan saba ise esmek için bir salınışını bekler. Sabah rüzgârının erken uyanan birisi gibi düşünüldüğü şiirde rüzgârın esişi ile bir kızın salınışı arasında ilgi kurulduğu görülür:

"Feyz-i bahârdır deheninden uçan ziyâ:
Bekler çiçek açılmak için ibtisâmını;
Bekler hübûb için o seher-hîz olan sabâ
Bir hırâmını." (Ey Kız, s. 627)

Sabah/Subh

Rübâb-1 Şikeste'de 13 defa subh, 9 kez sabah ve bir kez de bamdâd şeklinde olmak üzere toplamda 23 defa sabah vaktinden söz edilir. Burada "subh-1 şebâb, subh-1 târ, subh-i tesellî-bâr, subh-1 âmâl, subh-1 pür-füsûn, sabâh-1 îd, sabâh-1 rahşân, subh-1 bahârî, subh-1 tâze, subh-1 muğber, subh-i safâ, perî-i subh" ifadeleri dikkat çekicidir.

Bir kuşa benzetilen bayram sabahının yuvası, harîm-i ismettir; yani iffetin mekânı onun yuvası olarak tasavvur edilmiştir. Bayram sabahı aynı zamanda gülümseyen kutsal bir meleğe benzetilir. Tabiatın bir insan gibi düşünüldüğü şiirde "sabâh-1 îd/bayram sabahı", tabiatın ağzına bayram şekeri uzatır. "Kand-i ibtisâm" tamlamasıyla tebessümün bayram şekerine teşbih edildiği görülür:

"Sabâh-1 îd, o mübârek ferîşte-i handân
Çıkıp şafaktan uçarken harîm-i ismetine
Fem-i tabîata bir kand-i ibtisâm uzatır." (Sabâh-1 Îd, s. 486)

"Bu memlekette de bir gün sabah olursa, Halûk," mısraında sabah vakti; T. Fikret'in Halûk nezdinde gençlikten ümit ettiklerini simgeler. Gençliği ülkeyi karanlıktan aydınlığa çıkaracak geleceğin küçük güneşleri olarak kabul eden Tevfik Fikret, artık onların uyanmalarını ister (Sabâh Olursa s. 528). Yine aynı şiirde kötülük, umutsuzluk, karamsarlık vesaireyi temsil eden gecenin karşısına sabah vakti, bir kurtarıcı olarak dikilmektedir. Şiirin bütününe bakıldığında Haluk'un nezdinde gençliğin bir kurtarıcı olarak görüldüğü ve genç nesle umut bağlandığı fark edilir. Nitekim M. B. Şengül, Tevfik Fikret'in bu şiirle oğlu Haluk üzerinden geleceğe dair umutlarını oldukça kuvvetli bir şekilde ifade ettiğini söyler (2015, s. 1055):

Evet, sabah olacaktır, sabah olur, geceler
Tulû-ı haşre kadar sürmez; âkıbet bu semâ," (Sabâh Olursa, s. 528)

"Leyl-i musîbet, leyâl-i nisyân, mel'anet gecesi ve leyl-i menhûs" gibi tamlamalarla oluşturulan ve bir dönemin gece imgesiyle anlatıldığı şiirde karşısına yine bir dönemi temsil eden "sabâh-ı rahşân" ifadesi konmuştur. Burada zaman algısı üzerinden iki dönemin karşılaştırması söz konusudur. Gece imgesi üzerinden şairin sevmediği, benimsemediği bir dönemi; "musibet, nisan, melanet ve menhus" kelimelerinin çağrışımlarıyla eleştirdiği fark edilir. T. Fikret'in "muhît-i teceddüd" tamlamasıyla anlamsal olarak pekiştirdiği sabah vakti, yeni bir devri işaret etmektedir. Gece Sultan Abdülhamit dönemini, sabah vakti ise hürriyeti çağrıştırmaktadır, denilebilir. Yeni dönem, yeni bir muhit de doğurmuş ve bu haliyle şerefli ve ulu bir kimseye benzetilmiştir. "Nisbeti yok" ifadesi de yapılan karşılaştırmanın delili gibidir:

"O mel'anet gecesinden uzaktayız şimdi.
Karıştı leyl-i musîbet leyâl-i nisyâna,
Açıldı gözlerimiz bir sabâh-ı rahşâna.
Sen, ey muhît-i teceddüt, o leyl-i menhûsun
Seninle nisbeti yok; sen şerefisin, ulusun." (Rücû, s. 548)

Sabah vakti tabiatın merhametli zamanı olarak görülür ve o vakitte dünyanın mutlak hâkiminin sükût olduğu ifade edilir. Sabahın "dem-i rikkat-i tabîat/tabiatın merhametli vakti" olarak tanıtılması; günün belli bir vaktinin merhametle ilişkilendirilmesi, onun merhametli bir insan gibi düşünülmesinin sonucudur. Sabah vaktinin sessizliği; tabiata bakan şairde merhamet duygusunu uyandırmaktadır. Şiirde dehr ile sabah vakti arasında kurulan bir zaman ilişkisi söz konusudur. Dehr hem dünya hem de zaman anlamına vurgu yapılarak kullanılmıştır:

"Sabâh vakti dem-i rikkat-i tabîattır;
Sükût hâkim-i mutlaktır ol zaman dehre;" (Subh-ı Bahârân, s. 604)

Yine aynı şiirde sabah vakti letafetli/hoş, güzel bir an olarak tanımlanır ve bu vakitte gökyüzü, nehir gibi nereye bakılsa insanda letafet hissi uyanır:

"Sabah vakti, o bir ân-ı zî-letâfettir,
Latîftir neye baksan: Semâya, bir nehre," (Subh-ı Bahârân, s. 604)

Sevdiği ile deniz kenarına gizlice giden şair için sabah, güzel bir vakittir ve o, sabahı sevdiğine hatırlatmak ister. Burada sabah vakti sevgili ile deniz kenarında yapılan bir yürüyüşü hatırlattığı için latiftir:

"Latîf bir sabah idi, tahattur eyliyor musun?
Kenâr-ı bahre gizlice seninle eyleyip şitâb," (Bir Sabâh İdi, s. 641)

Subh-ı Bahârân'da şairin kendi gücenikliğini/kırgınlığını günün bir vaktine yüklediği görülür. Mehpâre olarak bahsedilen bir kişinin/kadının ölümünden söz edilen şu mısralarda şair, kendi ıstırabını zamana aksettirir. Bu sebeple "nasıl sabah, ne subh-ı muğber" tamlamalarını tercih etmiştir. Ölen kimsenin kendilerini cansız/ölü bırakarak ölümlere karıştığı ifadesi, Tevfik Fikret'in ölüm karşısındaki aczini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Ölüm; geride kalan insanlarla ölen kişinin durumu arasında tezat yaratılarak daha çarpıcı bir şekilde ifade edilmiş, böylece hissedilen duygunun yoğunluğu gözler önüne serilmek istenmiştir:

"Nasıl sabah idi, yâ Rab, ne subh-ı muğberdi,
Ki uçtu, rûhu o mehpârenin semâvâta;
Vücûd-ı nâzı, ki safvette rûha benzerdi.
Bıraktı bizleri cansız, karıştı emvâta." (Subh-ı Bahârân, s. 606)

Birbirine zıt kavramların bir arada kullanılarak daha dikkat çekici bir anlatımla ifade edildiği ümitsizlik, sonsuza kadar beklenen bir sabah karanlığının uğursuz doğuşuyla ifade edilir. Sabahın karanlık doğuşu ve şairin sabah vaktinden uğursuz bir doğuş olarak bahsetmesi bu vakte yüklediği karamsarlık sebebiyledir. Bu durum Byung-Chul Han tarafından sabaha kadar uyumayan, uykusuz kalan biri için boş geçen zamanın bireyde yarattığı huzursuzluk olarak ifade edilir. Buna göre kişi içi boş zamanın geçişini unutmaya çalışırken sonu hiç gelmeyecekmiş gibi hissedilen azap dolu saatlerin bitmesini tan vaktine kadar bekler (2019, s. 17). Şiirde de aynı psikoloji karşımıza çıkmaktadır. Üstelik "Müebbed" ifadesinden bu umutsuzluğun/karamsarlığın sonsuza kadar devam edeceği hissi uyanmaktadır:

"Müebbed beklerim bir subh-ı târın
Tulû-ı nahsini ümmit içinde..." (Hâb-ı Girizân, s. 386)

Ömrün gençlik yıllarının "subh-ı şebâb/gençliğin sabahı" ve ihtiyarlığın "leyle-i siyâh/siyah gece" olarak ifade edildiği şiirde gençliğin çok çabuk geçerken ihtiyarlığın hiç geçmediği söylenir. Günün sabah vakti ile ömrün gençlik dönemi, gece ile de ihtiyarlık dönemi kastedilir. Burada zaman algısının ömrün belli dönemlerine göre nasıl değiştiği karşılaştırma yoluyla ifade edilmiştir:

"Sür'atle geçti subh-ı şebâbı hayâtımın,
Hiç geçmiyor fakat şu hazin leyle-i siyâh..." (Ukde-i Hayât, s. 394)

Güneşin batışı ile veremli bir genç arasında ilgi kurulan şiirde mağrube ölüm rengi bir karanlık çöktüğü ifadesiyle karanlığın şairde ölümü çağrıştırdığı görülür. Soyut bir kavram olan ölümün somut olan renk ile tamlama oluşturması şairin soyut olan ölümü nasıl somutlaştırdığını göstermesi açısından önem eder. Şiirde takatsiz, melul ve soluk benizli bir insana benzetilen hasretin aynı zamanda bir cenaze gibi düşünüldüğü de fark edilir. Tevfik Fikret "subh-ı şebâb" tamlamasıyla gençliği ömrün sabah vakti ile eşdeğer görür. "Subh-ı şebâb" tamlamasını *Ukde-i Hayât*'ta da kullanan Fikret'in sabah vaktini ömrün gençlik yılları olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır:

"Gurûb edip de güneş bir veremli tâze gibi
 Çökünce mağribe reng-i memât olan zulmet;
 Çıkar yakındaki bir külbeden cenâze gibi
 Perîde reng-i tahassür, melûl, bî-tâkat;
 -Bakılsa hüsnüne subh-ı şebâbdan terdir," (Hayâl-i Zâir, s. 634)

Şu satırlarda gece ile sefalet arasında ve sabah vakti ile teselli arasında kurulan ilişki dikkat çeker. Burada gece, sefaleti temsil ederken sabah vakti teselliye, umudu simgeler. Şiirin devamında emellerin sabahına mukadder parlak handelerin/gülücüklerin biriktiği ifade edilirken gülücük, birikebilen bir nesneye; baht ise kenarı hale ile çevrelenmiş aya benzetilir. Sabahın teselli veren, arzuların isteklerin gerçekleştiği bir zaman olarak algılanması şairin bu vakte bakışını göstermesi açısından önemlidir:

"O yeldâ-yı sefâlet şimdi bir subh-i tesellî-bâr;
 Ne parlak handeler makdûr ise bir subh-ı âmâle
 Birikmiş, bağlamış pîrâmen-i bahtında bir hâle." (Bütün Bir Sergüzeşt, s. 452)

"*Ne İsterim?*" şiirinde yaratılışın tılsımlı vakti olarak kabul edilen sabah vaktinde toprağa güzellik veren şeyler sıralanır: Çiçekler, çemenler, bahar mevsimi, rüzgâr. Kastedilen vaktin bir bahar sabahı olduğu fark edilen şiirde şairin bahar sabahı tabiata baktığında gördüklerini canlı birer varlık gibi düşündüğü fark edilir. Onun çiçeklerin kokusunu, perilerle çiçekleri sevgili gibi görüp onların koklaşmalarına; çimenlerin hareket etmesini çimen üzerinde oynaşan ruhlara, baharı şuh, süslü bir kadın sevincine ve rüzgârların esintisini ıtır kokulu bir söyleşmeye benzettiği görülür. Aslında burada bahar sabahı şairin tabiatta gördüklerini kendi duygu dünyasında yeniden anlamlandırması söz konusudur:

"Hilkatin subh-ı pür-füsûnunda
 Hâke revnak veren güzellikler:
 O perîlerle koklaşan ezhâr,
 O çemenlerde oynaşan ervâh,
 O mülevven sürûd-ı şûh-ı bahâr
 O muattar müşâfehât-ı riyâh..." (Ne İsterim?, s. 460)

Mayıs ayı; saf, şuh, güzel ve hareketli/kararsız bir kıza benzetilmektedir. Jaleler, bahar sabahından doğan ve gül toplayan çocuklar gibi düşünülür. Bahar sabahında günün doğuşuyla akşamın bir mum gibi söndüğü; şairin akşam vaktiyle rüzgârda titreyen ekinlerin rengi arasında ilgi kurduğu fark edilir. Rüzgârda titreyen ekinlerin aşkın raşesiyle titrediği söylenirken doğal bir olayın güzel bir sebebe bağlanması anlatım daha etkili bir hâle getirmiştir. Şiirde T. Fikret'in baharda tabiata bakışı ve tabiattaki değişimi nasıl yorumladığı görülmektedir:

Bahar sabahı jaleler gülçin olurken
 "Mayıs bir köylü kızdır, sâf u dil-ber, şûh u bî-ârâm;

Doğup, gül-çîn olurken jaleler subh-ı bahârîden.
Söner bî-çâre, en parlak dem-i şevkinde bir akşam,
Ekinler en müzehheb ra'ş'e-i aşkıyla titrerken." (Âveng-i Şühûr -3-, s. 584)

Akşam ve sabah vaktinin sabah-akşam feryat kıldığı ifade edilen şiirde bu vakitler feryat eden bir insana benzetilmiştir. Aynı vakitlerin subh ve bâmdâd ile mesâ ve şâm gibi iki ayrı kelime ile ifade edilmesi bizleri şairin bu vakitlere çekmek istediği dikkat üzerine yoğunlaştırır. Şiirde ayrıca gelenekten beslenen bir aşk anlayışının varlığı da göze çarpar. Aşkının gönlünde artmasıyla safâ bulan âşık imajı Fuzulî'nin "*Aşk derdiyle hoşem el çek ilâcından tabib*" mısraındaki zihniyetin yansıması gibidir:

"Kılar subh ü mesâ feryâd-ı şâm ü bâm-dâdından;
Keder bir lahza ayrılmaz dil-i sevdâ-nihâdından;"
Bulur ancak safâ gönlünde aşkın izdiyâdından,
Güzel bir çehrenin, yâ bir hazîn şî'rin müfadından," (Şî'r-i Perîşân, s. 601)

Sabah vaktinin eşi benzeri olmayan, bereket dolu, ulvi saflığı şair için tasvir edilemeyecek kadar güzeldir. O, sabah vaktinin karşısına geceyi koyarken sabahı geceye tercih ettiğini ima eder. Geceyi ve toprağı aydınlatacak şeyler; çiçekler ve amber kokulu yıldızlardır. Burada evet kelimesi; sanki iki kişi konuşurken karşıdakini tasdik ifadesi olarak şiire yerleştirilmiştir. Şair; geceyi beğenen karşıdaki için evet haklısın; ama sabahın şu şu özellikleri o kadar muhteşem ki onları tasvir etmek mümkün değildir, demek ister. Tefvik Fikret için sabah vakti; akşamla karşılaştırıldığında tasvir edilemeyecek kadar bereketli, saf ve benzersizdir:

"Evet, bu hâki, bu leyl-i siyâhı tenvîre
Şükûfeler; o muanber nücûm- kâfilidir;
Gelir mi safvet-i ulviyyesiyle tasvîre
Bu subh-ı tâze ki pür-feyz ü bî-muâdildir?" (Subh-ı Bahârân, s. 605)

Şiirde "subh-ı tâze, nev-bâve, nev-peydâ" ifadeleri şair için yeni olan bir şeyi simgeler. Peki, bu yeni olan nedir? Taze bir sabah; yani gün yeni doğmuş, turfanda, yeni çıkmış zarif fidan. Şiirde bir tabiat tasviri var: Şair işaret sıfatları üzerine kurulu bir bölüm oluşturmuş ve sanki hepsini tek tek göstermek istiyor. Vakit sabahın ilk saatleri, turfanda, güzel çiçek, yavru kuş, yeni bitmiş zarif fidan; bütün bunlar karanlık ve sessizlik içinde şaire sanki o ay yüzlüyü sunar/ hatırlatır. Sabahın erken saatlerinde gördüğü manzaranın şaire hatırlattığı şey, aya benzetilen birisidir:

"Bu subh-ı tâze, şu nev-bâve, zehre-i dil-ber,
Şu yavru kuş, bu nihâl-i zarîf-i nev-peydâ,
Bütün bu manzara ol meh-likâyı arz eyler
Zalâm içinde, zalâm ü sükût içinde bana" (Subh-ı Bahârân, s. 605)

Geçici dahi olsa ölüme nispetle hayatın bir saadet/bahtiyarlık olduğu söylenen şiirde kâinatın her safalı sabahı hayatın bir şevk cilvesidir. Bu vakitte kuşlar ötüşür, melekler uçar, dereler çağlar, çiçekler açar. Şiirin bütününe bakıldığında burada da söz edilen vaktin bir bahar sabahı olduğu görülür. Sabah vakti; şair için umut ve mutluluğu simgeler, denilebilir:

"-Fânî bile olsa, mevte nispet
Elbette hayât bir saâdet!-
Her subh-i safâsı kâinâtın
Bir cilve-i şevkidir hayâtın:
Kuşlar ötüşür, uçar melekler,
Çağlar dereler, açar çiçekler;" (Tulûa Karşı, s. 608)

Karşısındaki tabiat manzarasını vuslatın mekânı olarak gören şairin bu manzarada sabah perisinin uyuklu hâlini gördüğü ifade edilir. Tabiatın sisli ve puslu hâli sebebiyle sabah vakti sanki uykudan yeni uyanmış bir periye benzetilir. Sabah vaktindeki manzara şair için sevgiliye kavuşacağı mekânı ifade eder:

"Bütün bu levha andırırdı bir harîm-i vuslatı,
Görürdük onda biz perî-i subhu nîm-mest-i hâb"(Bir Sabâh İdi, s. 641)

Seher Vakti

Şair seher vaktinde tabiatı, etrafı seyrederken eşyaları ve sahilleri hazin bir şekilde gülen insanlara benzetir. Burada T. Fikret kendi hüznünü etrafına yansıtmıştır, diyebiliriz. Günün ışımaya başlaması sırasında havanın puslu görüntüsü onda seher vaktinin küskün rengi imajını doğurmuştur. Tevfik Fikret'in "reng-i infîâl-i seher"de soyut kavramla ilgili tamlama yaparken renk hususuyla onu somutlaştırması dikkat çeker:

"Uzak yakın bütün eşyâ, bütün bu sâhiller
Güler gibiydi, fakat bir hazin tebessümle;
Olurdu ra'şe-nümâ reng-i infîâl-i seher," (Seza, s. 334-335)

Aynı evde birbirine yabancı olmuş eşlerin bebekleri sayesinde birbirine yaklaştığı ifade edilen şiirde seher vakti onları tekrar bir araya getiren ve evliliklerini kurtaran bir şey olarak görülür. Burada seher vakti bir ailenin kurtuluş saati gibi kabul edilmiştir, sıkıntılı geçen gecenin sabahı nasıl kurtuluşu ifade ediyorsa aile için sabah vakti de kurtuluşa delalet eder:

"Kaç hafta geçti bilmiyorum, bir seher yine
Gösterdi zevce oğlunu, hiddetli zevcine:
"Bak yavrumuz!..." O dem kadının doldu gözleri;
Zevcin de hande-rîz-i gurûr oldu gözleri;

Pîşinde ettiler beşğin, gark-ı ibtihâc,
Bir bûse-i medîd ile tecdîd-i izdivâc." (Tecdîd-i İzdivâc, s. 342)

Şiirde seher vaktini zafer olarak gören şair, harbe giden askerlerin al bayrağın dalgalanmasında bir zafer tebessümü gördüklerini söyler. Zafer gülümseyen bir insan gibi düşünülmüştür. Askerlerin savaş meydanında yorulmadan savaşacakları ve cenneti bile istila edecekleri söylenirken cennetin de sanki istila edilecek bir mekân olarak düşünüldüğü fark edilir. Şiirde askerlerin şehadetleri ve cennete girişleri dahi bir cenk sahnesi olarak düşünülmüştür. "Yorulmadan" kelimesinin tekrarı askerin cenk hevesini ifade ettiği gibi bir müzikalite de yaratmaktadır:

"Küşâde bir alemin al temevvücâtında
Bir ibtisâm-ı zafer, şanlı bir seher görecek,
-Kiminde bir yatağan, ba'zısında bir değnek,

Hudûda, harbe, o meydân-ı kâr ü zâre kadar
Yorulmadan gidecekler, yorulmadan... Hattâ
Yorulmadan edecekler cinâna istilâ." (Hasan'ın Gazâsı, s. 347)

Beyaz Yelken'de Tevfik Fikret'in hayal dünyası, renkler ve sabah vakti üzerinden takip edilir. Mavi ve beyaz renkleriyle kurulan şu ifadelerde şairin hayalindeki mutluluk ve umut hissedilir: Süt beyaz deniz, beyaz kayalar, mavi ve yer yer beyaz olan gökyüzü, beyaz bir sandal ve beyaz seherler. Burada "beyaz seher" in çoklukla kullanımı şairin sevgilisiyle defalarca gezdiğini göstermesi açısından önem arz eder. Tevfik Fikret için seher vakti, bu şiirde mutluluk ve sevinç kaynağıdır:

"Bir vakitler gönül ederdi hayâl
Sütbeyaz bir deniz, beyaz kayalar,
Mâi, lâkin hemen beyâza çalar.
Bir semâ, sonra bir beyaz sandal.
Biz o sandalda yâr-ı cânımla
Dolaşırdık beyaz seherlerde!" (Beyaz Yelken, s. 384)

Aşağıdaki satırlarda ölüm döşeğindeki bir hastanın ufuklara bakarak ölümsüzlük şifası ve etraftan bir kurtarıcı aradığı görülür. Seher vaktini sanki hastaya hayat bahşeden bir şey gibi düşünen şair, ayrıca ona insanı gülümseten bir vasıf da yükler. Sabaha kadar acı ve ıstırap çeken hastanın sabah vakti sükûn bulduğunu hissettiren bu mısralarda seherin yine çokluk hâlinde kullanımı dikkat çeker. Bu durum hastanın pek çok gece hastalıktan mustarip olarak sabahı sabah ettiğini gösterir. Şair şiirde sabah vaktini acıları dindiren, hastayı sükûna erdiren, acılarından kurtararak ebediyete ulaştıracak bir kurtarıcı olarak görür:

"Zavallı hasta, firâş-ı zelîl-i rihlette
Umar şifa-yı beka bir cihân-ı diğerden;
Gezer nazarları âfâk-ı bî-nihâyette

Sükûn arar gibi âğûş-ı sermediyyette,
Hayât alır gibi eshâr-ı hande-perverden" (Zavallı Hasta, s. 409)

Şiirin bütününe bakıldığında bir bahar sabahında, seher vaktinde görülen bir tabiat manzarası karşımıza çıkar. Orhan Okay, T. Fikret'in şiirlerinde tabiatla şiiri sürekli karşı karşıya getirdiğini, tabiatın onun şiirlerinde vazgeçilmez bir unsur olduğunu hatta tabiatın onun için şiir olduğunu söyler (Okay, 1990, s. 138). Burada sabah vaktinde uçuşan kuşların neşesi, parlak ruh, seher vaktinin bir ilkbahar güzelliği; çiçekli yeşil bir sediri çevrelemektedir. Şiirdeki kelime kadrosundan şairin bu vakitte neşeyle/ mutlu bir şekilde tabiata baktığı söylenebilir. Çiçekler oturulacak bir sedir gibi düşünülürken bu hâliyle anlatılan bütün manzarayı çevrelemektedir:

"Bütün bu neşve-i perrânı, rûh-ı nevvâr,
Bütün bu hüsn-i rebîisi, bir güzel seherin,
Eder ihâta yeşil bir sedir-i ezhârı;" (Aşk ve Firâk, s. 412)

Aşağıdaki şiirin bütününde de bir tabiat tasviriyle karşılaşılır. Burada gençliğin gayesiz, uykusuz, sehersiz, ruhu rahatlatan zamanlarına bir atıf söz konusudur. Bu anlatılanlar gençliğin hep aynı lezzetlerini ifade etmektedir: Kederden hâli, gençliğin verdiği sevinç ve coşkunlukla uykusuz kalmalar ve seher vaktini görememeler... Şairin başka şiirlerinde sabaha kadar geçen uykusuz saatler ve seher vaktindeki aydınlık sebebiyle huzursuz ruhun sükûn bulduğu vakitler varken buradaki uykusuzluk gençliğin eğlenceli vakitleri sebebiyle yaşanmaktadır:

"Öyle bi-gâye, bi-seher, bi-hâb,
Dâimâ aynı iltizâz-ı şebâb;
Hep o âsûde-rûh sâatler." (Ne İsterim?, s. 460)

Aşağıdaki satırlarda sevgilisi ile hayal avcılığı yapan şairin hayalleri avlanacak bir nesne/kuş gibi tasavvur ettiği fark edilmektedir. Onun geçek olamayan hayalî bir ömür arzusu/hayali vardır. Kendisi bu hayali ömrü, göklere uçmaya hazır, başıboş bir yuvadaki kuş gibi düşünür:

"Bir leyle-i aşkın müteennî seherinde
Yalnız ikimiz sayd-ı hayâlât ile meşgul.
Savtındaki eş'âr-ı pür-âheng ile mâlî,
Şi'rimdeki elhân-ı muhabbetle nağam-sâz,
Âh istiyorum, -göklere âmâde-i pervâz
Bir lâne-i âvârede bir ömr-i hayâlî..." (Ömr-i Muhayyel, s. 425)

Şiirde birbirine anlamsal olarak tezat teşkil eden kelimelerin bir arada kullanımı dikkat çekici: Şafak-gece-mehtap, lika-yı seher, siyah saçlar. Şairin sabaha kadar uyumadığı ve seher vaktini siyah saçlı bir insan gibi düşündüğü görülür. Seher aydınlık bir vakti ifade etmekte siyah saçlı birinin beyaz tenini anlatırken sanki bir kadın tasviri yapılmakta. Bu durum aslında bir vakti anlatmaktadır. Yapılan kadın tasvirinin aşkın

baharına tazelik kaynağı olması da beklenmektedir, denilebilir. Karanlık bir geceden sonra tabiatta, taze gonca, çiğ tanesi ve güneşin doğduğu görülür, şafak ve lika-yı seher gün doğumunu ima eden ifadeler. Karanlıklar içinden doğan seher vaktinin aşkın baharına tazelik kaynağı olsa diye bir istek söz konusu, şiirde istek kipi çekimi şairin arzusunu ortaya koyarken "bile" ifadesi sanki bu arzu edilenlerin gerçekleşmeyeceği çağrışımı uyandırmaktadır:

"Şafak, bulut, gece, mehtâb, jâle, gonce-i ter,
Siyâh saçların altında bir likâ-yı seher
Bahâr-ı aşka medâr-ı tarâvet olsa bile..." (Halûk İçin, s. 471)

Teşrik-i Melâl'in başında çocuk ruhlu olduğu görülen şairin ikinci bölümde saf kalbine elemin kara bir noktasının düştüğü ifade edilmektedir. Yine bir sabah vakti tablosu ile karşılaşılan diğer mısralarda sabah vaktinin bir insan gibi düşünüldüğü fark edilir. Seherin alınına bir tablo seyrederek gibi kayıtsız ve gülerek bakan şairin durumu karşımıza çıkar:

Bir gün bu habersiz çocuğun saf kalbine, ansızın bir elemin siyah noktası düştü. Seherin alınının o inkişafına bir levha, tablo seyrederek gibi kayıtsız ve gülerek baktım.

"Bir gün bu tıfl-ı bî-haberin kalb-i sâfına
Bir nokta-i siyâh-ı elem düştü bağteten;
Baktım o cebhe-i seherin inkişafına
Bir levha seyrederek gibi lâ-kayd ü hande-zen" (Teşrik-i Melâl, s. 495)

Tebessümün denize benzetildiği şu mısralarda "leyle-i rûh" ile "seherler" ifadesiyle oluşturulan zıtlık, anlatımı daha etkili bir hâle getirmektedir. Karanlık, şairin ruhundaki mutsuzluğu ifade eder. Onun ruhunda seherleri çoşturacağı söylenen tebessüm ve parıltının şaire aydınlık, huzur ve mutluluk getireceği hissedilir:

"Sonra bir mevc-i tebessüm, ufacak bir leme'an
Ettirir leyle-i rûhumda seherler galeyan..." (Kahkaha-i Ye's, s. 496)

Tevfik Fikret'in mazi, ân ve âtiye bakışına şahitlik edilen şu satırlarda geçmiş; bir öğretmen, baba ve ihtiyara benzetilmiştir. Âna rehberlik eden geçmiş, elinden tutup onu sabırla ve ağır bir şekilde geleceğe doğru itmektedir. Burada ân, elinden tutulup geleceğe doğru itilen çocuk gibi tasavvur edilmiştir. Bu satırlar küçük bir çocuğun yürüme denemelerini de çağrıştırmaktadır: An yeni yeni yürüyen bir çocuk, geçmiş onu elinden tutup ileriye yani karşıda bekleyen kişiye doğru yürüsün diye itmektedir. Şiirin devamında âtinin şair için ne ifade ettiğine de tanıklık edilir. Âti feyizlere nurdan bir beşik, fikirler için yüce bir gökyüzü olarak bilinmelidir. Gelecek; seher dolu örtülü bir ufuk olarak da düşünülmüştür. Burada Tevfik Fikret için geçmiş, ân ve gelecek muhasebesi dikkat çekicidir. Şiir gelecekte umutla söz eden şair için seher vaktinin ne ifade ettiğini göstermesi açısından da önemlidir:

"Mâzî, o bir muallim, o bir pîr, o bir peder,

Hâlin tutup sınırlı elinden, ağır, sabûr,
 Âtîye doğru yedmeli... Âtî, o pür-seher
 Bir ufk-ı muhtecib ki füyûzâta mehd-i nûr." (Mâzi... Âtî, s. 530)

Vatan şefkatli, bereketli ve taravetli gönlü olan birine benzetilir ve onun elbette bir gün fikirlerin maşuku olacağı ifade edilir. Burada geleceğe umutla bakan birisinden söz edilmektedir. Gözlerdeki parıltı ışığı şiirde seher vakti ile ilişkilendirilmiştir. Işık/aydınlık dolu ufukları olan manzarayı seher dolu gözlerle seyretmekte. Gözlerimiz, manzûrumuz ifadeleri kalabalık bir gruptan söz edildiğini göstermektedir. Şiirde "meşhûn-ı seher" ile "pür-envâr" ifadeleri şiirde anlamsal bir bütünlük oluşturmaktadır.

"Meşhûn-ı seher gözlerimiz vakf-ı temâşâ:
 Manzûrumuz âfak-ı tekemmül ki pür-envâr;
 Müşfik vatan, ey sine-i feyyâz u mutarrâ,
 Bir gün seni elbet görürüz maşuk-ı efkâr..." (Dârümuallimîn Marşı, s. 562)

Abdülhak Hamit Tarhan için yazılan şiirde ilk olarak onun fiziksel tasviri yapılır: Açık bir alın, sıcakkanlı/ cana yakın bir bakış, gizli bir yaratılış/ mizaç. Daha sonra onun ruhî portresine geçilir: Sınırsız/ sonsuz bir boşlukla, dağ ve denizleriyle, gecelerin karanlığı ve seherlerin şen pırıltısıyla, bütün volkanlarıyla, öfke dolu gök gürültüsü ve şimşekleriyle, hiddet/öfke ve ferahlamanın rengârenk olayları, hadiseleriyle o yaratılış; garipliklerin dolu olduğu bir yer, bir dünyadır. Burada şair-i âzâmın hayatındaki iniş çıkışlara, uç noktada yaşanan duygulara, ruhunda kopan fırtınalara gönderme yapılmaktadır. Şiirde seher vaktinin şair için neşe ve mutluluk kaynağı olduğu fark edilmektedir. Gece karanlığının karşısına seherin şuh, şen ışığı/aydınlığı konarak tezatlı bir söyleyişle insanın ruhundaki iniş ve çıkışa dikkat çekilmek istenir:

"Açık bir cephe, mûnis bir nazar, bir fitrat-ı mahrem..."

Fezâ-yı bî-tenâhîsiyle, ebhâr ü cibâliyle,
 Fürûğ-ı şûh-ı eshâriyle, zulemâ-yı leyâliyle,
 Bütün volkanlarıyla, berk u ra'd-i pür-celâliyle,
 Şü'ûn-ı reng-reng-i inşirâh u infiâliyle
 O fitrat pür-garâ'ib bir tecellî-gâh, bir âlem." (Hâmid, s. 579)

Bir bahar tasvirinden söz edilen şu satırlarda hayatın dans eden bir insana benzetildiği görülür. Seher vaktinde yağın yağmurların ışıltısı/parıltısı gülücük saçan bir insan gibi düşünülürken yağın yağmurlar sayesinde baharda etrafın çiçeklenmesi, güya seherdeki yağmur ışıltılarının gülümsemesine bağlanır. Bir tabiat olayının güzel bir sebebe bağlanarak anlatıldığı şiirde sarı nilüferlerle nisan ayının gelişi ve güneşin doğması arasında kurulan renk ilgisi dikkat çeker:

"Sular akar, kuzular oynar; safâsından
 Hayât rakediyor zannedersiniz; eshar

Olur tele'lü'-i bârân içinde hande-feşan...
 Bu ibtisâm ile gûyâ, şüküfte-rûh-ı bahar,
 Lebinde bir sarı nilüferin doğar Nisan." (Âveng-i Şühûr -2-, s. 583)

Kendi üzüntüsünü tabiata aksettiren T. Fikret'in karamsar bakışının yansıdığı şiirde gam saçan gece şairin hayalini ürküten birisine benzetilir. Gece vaktinin gam ile ilişkilendirildiği bu satırlarda gamdan kurtulmak isteyen şairin ölüm sabahını hasretle beklediği görülür. Ölüm sabahı onu acılarından kurtaracaktır. Burada muzlim ziyalar/karanlık aydınlıklar tamlaması dikkat çekici. Karanlıkta gökyüzüne bakarken bulutlarda mezar karanlığı ve toprak kokusu araması onun yaşadığı gamdan kurtuluşu ölümden bulacağı çağrışımını kuvvetlendirmektedir. Şiirin devamında yaşanan üzüntünün ölümlle kıyaslandığı, ölümden bile üstün bir acı olduğu görülür:

"Tevhîş edip hayâlimi bir leyl-i gam-nisâr,
 Hasretle eylerim seher-i mevte intizâr;
 Muzlim ziyâlarıyla -derim- kılsam istitâr!
 Çeşmim sehâbelerde arar zulmet-i mezâr,
 Rûhum sehâbelerden alır şemme-i türâb..

Müdhiş, memâttan bile müdhiş bu iktirâb!" (İrtikap, s. 602)

Seher vakti tabiatı seyreden şair gördüklerini tablolaştırır: Hava latif, deniz durgun, gökyüzü mahmur, gölgeler yer yer tenhayı dalgalandırmakta, çimenlerin üstünde sevinç ve hüznün yer etmiş. Tefik Fikret, gölgelerin karanlıktaki durumunu denizin dalgalanmasına benzetmiştir. Gökyüzünü ise uykusundan yeni uyanmış bir insan gibi düşünür. Şair tabiata bakarken hüznü ve neşeyi bir arada görmektedir. Duygusal olarak birbirine zıt iki duygunun bir arada verilmesi şair için bir ikilemi temsil etmektedir, denilebilir. Ayrıca sema ve sahra da bu duygusal zıtlığı destekler gibidir:

"Havâ latîf, deniz râkid, âsüman mahmûr;
 Temevvüç etmede yer yer zilâl tenhâyı;
 Neşîmen-i çemen üstünde vakf-ı hüzn ü sürür,
 Seherde seyrey koyuldum semâyı, sahrâyı..." (Subh-ı Bahârân, s. 604)

Aşağıdaki satırlarda sabah vakti tabiata bakan şairin ufukta gördüğü bir yıldızdan hareketle kendisinde uyanan duygular anlatılır. Şair kendisinin sükûn ve hüznün hâlini yıldızla yükler. Yıldız ufkun yegâne süsü olarak tanımlanırken aynı zamanda şekil itibarıyla göze benzetilir. Burada safa gecesinin uzaktan birini takip eden bir insan gibi ve yıldızın da onun gözü olarak düşünüldüğü fark edilir:

"Şu bir sitâre ki ufkun yegâne zîynetidir,
 Garîb-i hüzn ü sükûnetle çarpıyor nazara
 Geçen leyâl-i safânın o çeşm-i hasretidir
 Ki dürdan nazar etmekte âlem-i sehere..." (Subh-ı Bahârân, s. 605)

Seher vaktinin şiirde bir karşılaştırma unsuru olarak kullanımını dikkat çekici. Letafet konusunda seher vakti ile kıyaslanan birisinden söz edilmektedir. Seher vaktinin latifelerinden dahi daha latif olan bu kişi artık toprağa karışmış; yani ölmüştür. Bundan sonra şair için söylenecek söz kalmamıştır. O gittikten sonra kendisinin mesut kalması bir şey ifade etmemektedir. Şiirde aslında cevabı bilinen bir şeyin "mi" soru edatıyla daha etkili bir şekilde ifade edildiği görülür. Şairin mesut olması ve ah ile sevinci, ayrılık acısına fayda vermemektedir:

"Karıştı hâke, ben artık ne söylesem bî-sûd,
Letâif-i seherîden latîf olan o vücûd;
O gitti, ben kalabilsem de n'eyleyim mes'ûd?
Verir mi fâide hicrâna, âh, âh ü sürûd.." (Subh-ı Bahârân, s. 606)

Tulûa Karşı şiirinde de seher vakti ile akşamın kıyaslandığı görülür. Şair akşamı fikirlerini söndürmesi sebebiyle istemez; onun yerine seher vaktini tercih eder. Fikirler bir muma benzetilirken akşam vakti de onu söndüren bir şey gibi düşünülmüştür. Burada akşam ve seher vaktinin her ikisine de bir kederin eşlik ettiği fark edilir.

"Hâlî olamaz yine kederden,
Parlak göremem şebi seherden:
Efkârımı söndürür o zulmet!" (Tulûa Karşı, s. 608)

"Ey" hitabı ile bir sohbet havası katılan şiirde seherin ışığı/ateşi ve zekânın yıldızı sohbet edilecek birer insan gibi düşünülmüştür. "Şu'le-i seher"den kasıt güneş ışığı olmalıdır. Dehanın önünü aydınlatacak ilham da tıpkı günü aydınlatacak güneş gibi tasavvur edilir. Şiirde gökyüzüne benzeten "matla-ı edep", zekâ yıldızının doğuş yeri olarak görülür; yani edep; şairin ilhamının doğduğu gökyüzüdür. Şair, dehasının alınına vuran seherin ışığı ve edepte doğan zekânın yıldızına şiirini sunmaya geldiğini söylerken aslında şiirinin kaynaklarının ipuçlarını da verir. Buna göre T. Fikret için şiirin kaynağı edepten doğacak bir zekâ ve dehayı aydınlatacak bir ışıktır. Şair şiirinin bu şekilde büyümesini arzu eder çünkü bu şekilde yeni şiiri oluştursa kendisi de onunla övünecektir:

"Ey cephe-i dehâya vuran şu'le-i seher!
Ey matla-ı edebde doğan kevkeb-i zekâ!
Şi'rimle arz-ı hayrete geldim bugün sana;
Fahreyleirim seninle büyürse bu şi'r-i ter." (Nijâd'a, s. 625)

Melalin insan yüzüne benzetildiği şiirde bir kızın nuruyla/ ışığıyla şairin bütün güzellik anlayışı değişir. Güzelliğin bütün nitelikleri bu nurla bozulmuştur. Sevgilinin nuru, melal çehresini hande hande eder; yani onu yüzünü güldürür. Yine onun nuru sebebiyle gecenin karanlığı bir seher gibi önünde lem'a lem'a/pırl pırl durur. Burada dikkat çeken bir diğer noktada şairin tezatlardan hareketle anlatmak istediğini daha etkili bir şekilde ifade etmesidir. Gecenin karanlığının bir seher gibi parlaması karanlığın kesafetini ortaya koyarken, çehre-i melalin hande hande olması da zıtlıktan

haydalanırken anlatımı daha etkili bir hâle sokmuştur. Hande hande ve lem'a lem'a tekrarı şiire bir müzikalite katar:

"Hüsnün bütün havâssını tağyir eder gibi:
Nûrunla hande hande olur çehre-i melâl,
Pişinde lem'a lem'a durur bir seher gibi
Zulmet-i leyâl." (Ey Kız, s. 627)

Sevda, çiçek, gençlik gibi ilahî güzelliklerin hepsinin seher vakti bir gelin odasına indiği söylenen şu mısralarda seher vakti; ilahî güzelliklerin indiği bir vahiy anı gibi düşünülmüştür. Burada sevda, çiçek ve gençlik de Allah'tan gelen vahiy gibi kabul edilebilir:

"Sevdâ, çiçek, şebâb... O İlâhî bedîalar,
İnmiş cihâna cümlesi bir hacle-gâhtan
Bir dem-i seher." (Ey Kız, s. 628)

Kabir başında bir kimsenin tasvir edildiği şu satırlarda bu kişinin durumu ile mezarda yatan arasında kurulan ilgi dikkat çekicidir. Mezar başındaki ziyaretçi görünüş itibarıyla soluk kefenle ortaya çıkan yârin na'şına benzetilir. Burada aşk bedbahtı olarak tanıtilen kişiyi seher yıldızının yerinde bulduğu ifadesiyle onun sabaha kadar orada beklediği, geceyi ayrılık sebebiyle döktüğü gözyaşlarıyla geçirdiği anlaşılır. Seher yıldızı bu benzetmede bir insan gibi tasavvur edilir. Bütün bu anlatılanlar şiirde bir matem sahnesi olarak görülür. Şiirin devamında yıldızların görüntüsü ile "girye-i nûr" arasında kurulan ilişki de dikkat çekicidir. Gökyüzünün soluk ışıklı yıldızlarıyla bu ayrılık levhasına ışıklı gözyaşı döktüğü ifadesiyle yıldızlar gökyüzündeki hâli sebebiyle gözyaşı döken biri gibi düşünülmüştür:

"Gören zavallıyı kabrin başında, zanneyler
Ki na'ş-ı yâridir, etmiş soluk kefenle zuhûr;
Bulur yerinde o bed-baht-ı aşkı necm-i seher
Bükâ-yı hicr ile sâât-ı leyl eder de mürûr.
Nedir bu sahne-i mâtem, nedir nedir, Ya Rab?

Donuk ziyâli nücûmuyla âsümân her şeb
Döker bu levha-i hicrân-meâle girye-i nûr" (Hayâl-i Zâir, s. 634)

Seher vakti, konup uçan bir nesneye benzetilmiştir. Burada parıltının konması gün ışığının önündeki nazlı nakşı aydınlatması; yani ışığını yansıtmasıdır. Şair bu durumu seherin kuş gibi önündekine konmasına benzetir. Şair önündeki nazlı nakşa yani levha-i berîne bu saatten sonra yani seher vakti geldikten sonra keder bulutundan bir gölge dahi düşmeyeceğini söyler. Burada kederin bir buluta benzetildiği görülür. Şair için seher vakti kederin sona erdiği bir ân ifade eder:

"Pîşimdeki levha-i berîne
 Bir lem'a konardı her seherden,
 Düşmezdi sehâib-i kederden
 Bir gölge bu nakş-ı nâzenîne..." (Nakş-ı Nâzenîn, s. 636)

Uyanık bakışlı bir insan gibi düşünülen seher vakti temiz ve saf bir yuva beklemektedir. Sevinçler nehirlerin başında ninni söyleyen ve nehirler de ninni söylenecek bebekler gibi tahayyül edilmiştir, denilebilir:

"Bir âşıyan-ı bekâret ki bekler eshârın
 Nigâh-ı bîdârı,
 Başında neş'eli bir ninni söyler enhârın
 Sürûd-ı serşârı." (Rûh-ı Eş'ârım, s. 374)

Tulû

Güneşin duruşundan hareketle günün bir vakti arasında ilgi kurulan şiiirde güneş huzur bulan bir insan gibi düşünülürken bulutlar da şekil itibariyle pamuğa benzetilmiştir. Uykusundan yeni uyanan birisinin mahmurluğu ile güneşin doğduğu esnadaki durumu arasında kurulan benzerlik de dikkat çekicidir:

"Güneş, tulû'a henüz başlamış kadar mahmûr,
 Pamuk bulutların üstünde eyliyordu huzûr;" (Sezâ, s. 334)

Sabah rüzgârı; insafsız kaba, haşın, etrafına zarar veren bir insana teşbih edilir. Doğan güneşin her parıltılı bakışı yaprakların matemini küçümseyen, hor gören birisi gibi düşünülmüştür. Güneş insanı hafife alan bakışlarıyla onları küçümseyen onların matemleriyle dalga geçen bir insana benzetilmiştir:

"Anîf darbe-i kahriyle, bâd-ı bî-insaf
 Birer birer düşürür dallarından evrâkı,
 Tulû' eden güneşin her nigâh-ı işrâkı
 Eder zavallıların matemiyile istihfaf." (Enîn-i Gam, s. 389)

Sonuç

Farklı medeniyet dairelerine girerek kültür değişimleri yaşayan edebiyatımızın belki de en önemli problemini zaman sorunsalı oluşturur. Tanzimat'la birlikte zaman algısı değişmeye başlamıştır. *Adem Kasidesi* ve *Ondokuzuncu Asır* manzumesinde görüldüğü gibi zaman algısındaki farklılaşma dönemin zihniyet değişimi üzerinden takip edilmektedir. Batı edebiyatı tesirinin çokça hissedildiği Edebîyât-ı Cedîde anlayışıyla eserler vücuda getiren Tefvîk Fikret'in şiiirlerinde de zaman algısının tezahürleri bilhassa günün belli bir kesiti olan sabah vaktinin şiiirlerinde çeşitli kelime ve kelime gruplarıyla oluşturulan bir anlam ve imaj dünyası

oluşturduğu görülür. Tevfik Fikret sabah vaktini şiirlerinin pek çoğunda arzu edilen, istenilen; onu sıkıntılarında, kederlerinden kurtaran bir vakit olarak algılamıştır. Bilhassa bayram ve bahar mevsiminde ele alınan sabah vakti şairin umut ve isteklerinin simgesi durumundadır. Şairin zaman zaman sabah vaktinde seyrettiği tabiata kasvetli bir gözle baktığı ve kendi kederini ona yansıttığı da görülür. Bu şiirlerde manzara Tevfik Fikret'in duygu dünyasının yansıması şeklinde karşımıza çıkar.

Tevfik Fikret'in sabah vakti ile kurduğu imaj dünyasında tabiatta görülen değişimin renk ilgisi oluşturularak tablolandırıldığı fark edilir. Manzara karşısında kendi duygularını dile getirdiği bazı şiirlerinde şairin duygu değişimini ifade ederken tezatlı söyleyişlerden faydalandığı böylece anlatımı daha etkili bir hâle getirdiği görülür. Ayrıca tabiat olayları güzel bir sebebe bağlanarak daha etkili bir şekilde ifade edilmiştir. Tevfik Fikret şiirlerinde sabah vakti ile ilgili oluşturduğu imajlarda benzetme, istiare, tezat gibi çeşitli söz sanatlarından faydalanarak anlatımını kuvvetlendirmiş ve şiirin estetik boyutunu öne çıkarmıştır. Şairin çeşitli tekrarlarla oluşturduğu müzikalite de şiirde anlatılan duygu durumunu beslemiş ve bir lirizm oluşturmuştur.

Tevfik Fikret fecri, gün doğumunu bazı şiirlerinde uhuvvet ve hakikat gibi soyut kavramlarla birlikte kullanmış; gün doğumunu yaşanan sıkıntıları yok edecek bir kurtarıcı olarak görmüştür.

Sabah vaktinin gece ve akşamla karşılaştırıldığı şiirlerde sabah umut ve mutluluğu; akşam/gece ise mutsuzluk ve umutsuzluğu simgelemiştir. Rübâb-ı Şikeste'de sabah vakti, hayal dünyası ve renk ilgisi üçgeninde oluşturulan anlatımlar şairin sanatsal başarısını göstermesi açısından önem arz eder.

Tevfik Fikret'in bazı şiirlerinde sabah vakti ile ömrün belli bir dönemini kastedilmiştir. Bu şiirlerde gençlik dönemi ile sabah vakti arasında kurulan ilgi dikkat çekicidir.

Tevfik Fikret soyut olan zaman kavramını çeşitli tamlamalarla somutlaştırmaya çalışmıştır. "Reng-i infial-i seher" gibi bazı tamlamalarla kurulan imajlarda ise seher vaktinin soyut bir kelime ve renkle nitelendirilmesi anlatımı daha etkili bir hâle getirirken duygu yoğunluğunu da hissettirmiştir.

Sonuç olarak bu çalışmada Tevfik Fikret'in sabah vakti ile ilgili kullandığı ifadelerden hareketle izlenimleri tespit edilip örneklendirilmiş; böylece onun hayal dünyası ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Tevfik Fikret'i ve şiirlerini daha iyi anlamak için benzer çalışmaların artarak devam etmesine ihtiyaç vardır.

Kaynakça

- Akarsu, B. (1998). *Felsefe terimleri sözlüğü*. İnkılap Kitabevi.
- Akay, H. (1998). *Servet-i fûnun şiir estetiği*. Kitabevi.
- Ellias, N. (2000). *Zaman üzerine*. Ayrıntı Yayınları.
- Han, B.(2019). *Zamanın kokusu*. Metis Yayınları.
- Kaplan, M.(1998). *Tevfik Fikret*. Dergâh Yayınları.
- Kocabay, H. (2010). *Ahmet Hâşim şiirlerinde zaman*. Bilkent Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kubbealti Lugati (lugatim.com)
- Okay, O. (1990). *Sanat ve edebiyat yazıları*. Dergâh Yayınları.
- Öksüz, E. (2009). "Türk şiirinde zaman algısına dönük bir okuma denemesi", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/8 Fall 2009, s. 1913-1926.
- Polat, N. H. (2021). *Tevfik Fikret bütün eserleri eleştirel basım*. Yapı Kredi Yayınları.
- Şengül, M. B.(2015). "Rübâb-ı Şikeste'de zaman". *Turkish Studies*, Volume 10/16 Fall 2015, s. 1043-1060.
- Tanpınar, A. H. (2000). *Edebiyat üzerine makaleler*. Dergâh Yayınları.
- Wittmann, M. (2018): *Hissedilen zaman*. Metis Yayınları.
- Yuva, H. (2009): "Türk şiirinde zaman teminin değişimi". *Turkish Studies*, Volume 4 /1-II Winter 2009, s. 1653-1717.
- Yüksel, S. (2015). "Tevfik Fikret'in şiirlerinde duyguların "müşahhas çehre" olarak tasviri". *Yeni Türk Edebiyatı Dergisi*, S. 12, Ekim 2015, s. 187-197.